

Wierde & Dijk

DE VERENIGING VOOR AGRARISCH NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER NOORD-GRONINGEN

Peter Harry Mulder: 'Evenwicht zoeken tussen boer en natuur'

De herfstexcursie van 2020 stond gepland bij het bedrijf van Peter Harry Mulder en Eline Ringelberg in Muntendam. Ze staan bekend als hét Groningse boegbeeld van natuurinclusief boeren. Vanwege de coronamaatregelen is de excursie op het laatste moment geschrapt. Als alternatief vertelt Mulder in dit artikel over zijn natuurinclusieve maatregelen. Hopelijk volgt volgend jaar alsnog een bezoek aan zijn bedrijf.

Peter Harry Mulder

Peter Harry Mulder:
'Al acht jaar weten natuurlijke helpers bij ons een bladluisexplosie te voorkomen.'

Op boerderij Kloosterplaats in Muntendam gaan boeren en natuur samen. Daar steekt Mulder al elf jaar veel energie in. Dat de natuur ervan opklaart, zal tijdens de rondtoer blijken. Geelgorzen, goudplevieren, mogelijk een blauwe kiekendief: Mulders land trekt in het najaar veel vogels aan. In het voorjaar zitten er gele kwikstaarten, veldleeuweriken en patrijzen. Die vogels zitten er niet voor niets. "Ik boer insect- en vogelvriendelijk", legt Mulder uit. "Onze milieubelasting hebben we met een kwart teruggebracht, het stikstofgebruik is sterk verminderd en we sturen actief op het verhogen van de bodembiologie." Hij voert een breed pakket natuurinclusieve maatregelen uit. Zo blijft het land 's winters bedekt met een groenbemes-

ter, probeert hij strokenteelt uit, plant hij struweel aan en kiest hij voor een 'minimale grondberoering' om het bodemleven te sparen. Stoppen met ploegen was een groot avontuur. "Onze kleigrond werd al sinds mensenheugenis geploegd."

NATUURLIJKE PLAAGBESTRIJDERS

Dé uitdaging: minder chemische gewasbestrijdingsmiddelen gebruiken. Als alternatief voor insecticide trekt Mulder natuurlijke plaagbestrijders aan: sluipwespen, gaas- en zweefvliegen, spinnen en lieveheersbeestjes die de bladluizen opruimen. Dat lukt. "Al acht jaar weten natuurlijke helpers bij ons een bladluisexplosie te voorkomen. Miljoenen

▼ [vervolg van de vorige pagina](#)

insecten blijven beschikbaar als vogelvoer. Dertien procent van ons bedrijfsareaal bestaat uit akker- en bloemranden. Gelukkig mogen we meedoen met agrarisch natuurbeheer, waardoor onze gedeelde inkomsten worden gecompenseerd.” Ook voor een gezonde bodem zet hij natuurlijke hulpstroepen in. Zo voegt hij michorrhiza toe, schimmels die in symbiose leven met plantenwortels. Voor het verkrijgen van hulp kijkt Mulder breder dan zijn eigen land. “Ook andere grondeigenaren, zoals waterschappen, gemeenten, natuurorganisaties en nutsbedrijven, kunnen meer bloemen en insecten op hun land realiseren. Daarvan hebben ook boeren profijt”, zegt hij. Op Mulders land blijven de insecten wél in leven, zowel in de bodem als erboven. Maar verdient hij met natuurinclusief boeren ook een goede boterham? Daarover vertelt hij hopelijk volgend jaar tijdens de excursie meer. “We zien jullie graag komen”, nodigt hij uit. ■

Natuurinclusieve strokenteelt op Mulders land

Bloemrijke avondexcursie in augustus

Acht burgerleden van Wierde & Dijk werken sinds een paar jaar aan het Vlinderproject. Op hun land richtten ze percelen in voor boerenlandvlinders. De zomerexcursie van Wierde & Dijk op donderdagavond 20 augustus 2020 bezocht er twee: in Schouwerzijl en in Usquert. Een terugblik op een bloemrijke avond.

Op bezoek in de tuin van de familie Onderwater

De opkomst tijdens de zomerexcursie is groot. Meer dan vijftig leden van Wierde & Dijk staan 's avonds, met ondergaande zon, in de tuin van de familie Onderwater. De plek aan de rand

van Schouwerzijl is bijzonder fraai, met vrij uitzicht over de landerijen. Vier jaar geleden kregen ze de kans om de tuin fors uit te breiden. Vanavond draait het om het vlinderveld van 0,23 hectare, dat

in september 2017 is ingezaaid met een speciaal bloemenmengsel. Wilde peen, margriet, wilde cichorei, morgenster, zowel de paarse als de gele: ze bloeien volop. Bertus Onderwater is tevreden over zijn vlinderveld. “Eerst moesten we alle onkruiden, zoals melde en zuring, bestrijden”, zegt hij. Elk jaar wordt het mooier, stelt hij vast. Afgelopen jaar startte hij met een nieuwe maaimethode, namelijk sinusbeheer. Al slingerend maait hij een baan van twee meter. “Een maand later maai ik weer een band.”

Jasper Helmantel:

‘Een bloemenweide is meer dan het uitstrooien van een zakje zaad.’

ZADENKWEKERIJ CRUYDT-HOECK

Het ingezaaide mengsel kwam van Cruydt-Hoeck, waarvan Jasper Helmantel en Jojanneke Bijkerk vanavond in twee groepen tekst en uitleg geven. Ze hebben hun prachtige catalo-

VOORUITGANG

In de documentaire 'Van verlies kan je niet betalen' zien we een groenteboer in zijn laatste jaar in zijn zaak in Vlissingen. Ergens constateert hij dat er 'geen mensen meer zijn die er verstand van hebben hé, van groente'.

Ook bij ons zijn de groenteboeren nagenoeg verdwenen. We wenden ons nu massaal tot de supermarkt. Zonder personeel met veel kennis van zaken helaas, want de jonge vakkenvullers die je er ziet denken bij een carrière in de detailhandel over het algemeen aan de hoger ingeschaalde functies, waarbij ze dan ontgaat dat de rode besen op de kersttaart toch wel een poos bewaard zijn geweest en dat het best bijzonder is dat ze

het hele jaar aardbeien in de koeling schuiven. Want ook zij halen op zijn hoogst hun kennis uit de 'Allerhande' en die vertelt ons ook niet alles.

Daarbij komt dat praktisch alle groenten en fruit zijn verpakt, verwerkt of voorgesneden en minimaal 40.000 voedselveiligheids-checks per jaar hebben ondergaan - voor één supermarktketen (mondeline mededeling fruitgroothandel).

Ik wil maar zeggen: boeren krijgen wel eens de schuld van de achteruitgang van landschap en milieu, van de eenvormigheid, van de grote schuren, van de monoculturen. Maar bedenk ook: de verarming zit in onze hele maatschappij en heet grappig genoeg vooruitgang.

Jasper Helmantel van Cruydt-Hoeck aan het woord

gus bij zich, die ze nu eindelijk kunnen verspreiden. "Door corona gingen de vele beurzen waar we in het voorjaar zouden staan niet door", houdt Helmantel het gezelschap voor. In Nijeberkoop, een Fries dorp op de grens met Drenthe, kweken ze zaad van wilde, inheemse planten. Voor iedere grondsoort, ook voor de voedselrijke kleigrond in het Hogeland, stellen ze zaadmengsels samen. Helmantel maakt duidelijk dat een bloemenweide meer is dan het uitstrooien van een zakje zaad. "Het vergt een jarenlang verschrallingsbeheer van jaarlijks één tot drie keer maaien en het maaisel afvoeren." Sinusbeheer juicht hij

toe. "Daarmee wordt veel variatie in de vegetatie aangebracht. Laat een deel van de bloemen ook staan zodat insecten een plek behouden om te schuilen."

NACHTVLINDERS DE ZUIDPOOL

Van Schouwerzijl rijdt het hele gezelschap naar Usquert, om een bezoek te brengen aan De Zuidpool, een Hogelandster herenboerderij buiten het dorp. Nadat de NAM de boerderij vanwege aardbevingsschade opkocht, trok Sieger Wiersma er namens CareX met zijn gezin in. "CareX is een organisatie die mensen in gebouwen plaatst om leegstand te voorkomen", legt hij uit. Wiersma neemt

Sieger Wiersma:

'Een deel is ingericht als wintervoedselveldje, een ander deel is ingezaaid in het kader van het Vlinderproject.'

ons mee naar het veld ten oosten van de boerderij. Met het pand kreeg hij ook dit braakliggende veld in beheer. Als 'natuurmens met boerenbloed', zoals hij zichzelf noemt, maakt hij er 'tijdelijke' akkernatuur van. "Een deel heb ik ingericht als wintervoedselveldje, speciaal voor overwinterende en doortrekkende vogels. Een ander deel, tegen de weg aan, is ingezaaid in het kader van het Vlinderproject." Het vlinderveld trekt veel boerenlandvlinders aan, maar Wiersma's belangstelling gaat meer uit naar de nachtvinders. Achter de boerderij staan twee lichtvallen. Hij vertelt er enthousiast over. "Staat een val een nacht open, dan ben ik de hele ochtend bezig om alle vangsten op naam te brengen." Wie de soorten wil zien: alle waarnemingen zijn te vinden op www.waarneming.nl. Na de twee voorbeelden van vlinderpercelen te hebben aanschouwd, praten de deelnemers bij de boerderij, met een drankje, na. ■

Attie Bos:
'Landschappelijk bouwen
zou onderhand een vanzelf-
sprekendheid moeten zijn.'

'Neem een architect in de arm'

Mooie schuren op het Groninger platteland. Sinds begin deze eeuw maakt Wierde & Dijk zich er hard voor. Toch mist nog altijd de vanzelfsprekendheid om voor een nieuwe schuur een architect in de arm te nemen. In de nieuwe rubriek 'Mien nije schuur', waarvan de eerste aflevering op de volgende pagina staat, vertelt een agrariër waarom zijn nieuwe boerenschuur de omgeving verrijkt. De rubriek wil inspireren. Attie Bos legt uit waarom dat nodig blijft.

Al die gloednieuwe standaardloodsen en stallen in het Groninger landschap zijn Bos een doorn in het oog. "Ze komen uit een catalogus. Lekker makkelijk en goedkoop, maar ons geliefde landschap wordt er niet mooier op." Dat nieuwe schuren door schaalvergroting, aardbevingsshade en asbesthoudende schuurdaken onontkoombaar zijn, begrijpt ze. "Menige schuur voldoet niet meer aan de eisen van de huidige landbouw. Kijk bij nieuwbouw of vervanging niet alleen naar de functionaliteit, houd ook rekening met het landschap en de traditionele kenmerken van een Groninger schuur", houdt ze de agrariërs voor.

Attie Bos maakt zich hard voor mooie stallen en schuren

TEVREDEN OVER RESULTAAT

Al sinds begin deze eeuw houdt Wierde & Dijk een pleidooi voor mooie stallen en schuren. Met onder meer een praktijkboek, keukentafelgesprekken, een investeringsfonds en een architectenmarkt. In 2017 verscheen Bos' boek 'Boerderijen in het wierden-en-dijken landschap', waarin ze zeventien agrariërs aan het woord laat over 'landschappelijk inpasbaar bouwen'. Hoofdadvis: neem een architect in de arm. Nog altijd gebeurt dat te weinig. "Boeren zijn vaak onbekend met de architectenwereld. Ze verwachten hoge kosten. Het mooie is: kiezen ze wel voor een architect, dan zijn ze uiterst tevreden over het resultaat."

GEMEENTEN AAN ZET

De pilot van Wierde & Dijk, waarbij vijf schuren met hulp van een architect zijn gerealiseerd, bewijst dat landschappelijk bouwen mogelijk is. Desondanks blijft het de laatste jaren stil rond het thema, tot ongenoegen van Bos. "Landschappelijk bouwen zou onderhand een vanzelfsprekendheid moeten zijn. Dat is het niet. Zonder extra aandacht zakt het animo in." De provincie, en vooral gemeenten, zijn volgens haar aan zet. "Gemeenten spelen een sleutelrol; ze geven immers bouwvergunningen af. Zij kunnen bij uitstek agrariërs stimuleren om onder architectuur te bouwen." De nieuwe rubriek in deze nieuwsbrief 'Mien nije schuur' juicht ze toe. "We moeten het thema levend houden en blijven inspireren en stimuleren." ■

‘Mien nije schuur’

Schuur Veltingheem: buiten authentiek, binnen modern

Akkerbouwer Marco van der Spek

Marco van der Spek:

‘Onze boerderij had één kap, maar is nu een tweekapper.’

‘Veltingheem’ staat op de gevel van de boerderij van het Oldambtster type tussen Leens en Kloosterburen. Het is een rijksmonument uit 1856, maar akkerbouwer Marco van der Spek moest nu eenmaal mee met de tijd. “Onze eeuwenoude schuur voldeed niet meer voor een rendabele bedrijfsvoering. We hebben meer plek en koeling nodig”, vertelt hij. Nog een reden: het dak was asbesthoudend. “Toen ik startte met de vergunningaanvraag moest het asbest van de schuur. Nu hoeft dat niet meer.” Voor de bouw van een nieuwe schuur ging hij in zee met architect Nienhuis uit Uithuizermeeden. Het resultaat mag er zijn. Staand in de moderne schuur, goed voor duizend ton uien, zegt hij:

“Daar, aan de voorzijde, zie je de oude brandmuur nog van onze boerderij. Ook de buitenmuren, zowel de zij- als de achtergevel, zijn origineel. Het dak is nieuw en dubbel zo groot. Onze boerderij had één kap, maar is nu een tweekapper. Historisch is dat verantwoord. Veel boerderijen van dit type begonnen vroeger met één kap en kregen er later een kap bij.” Van der Spek had geen keuze. Hij moest bouwen onder architectuur. Met een standaardschuur uit de catalogus ging Libau, de provinciale schoonheidscommissie, niet akkoord. “Dit is een rijksmonument. Vier jaar heeft het traject geduurd. Een standaardschuur had me een half jaar gekost. Toch ben ik blij met wat er nu staat.” ■

Jan Anko Havinga: 'Niet-kerende grondbewerking brengt bij ons meer op'

Niet alleen koplopers, ook gangbare boeren - waaronder veel leden van Wierde & Dijk - voeren maatregelen uit waar natuur, landschap en cultuurhistorie van profiteren. Akkerranden, strokenteelt, een ruimer rotatieplan: in deze rubriek vertelt een niet-biologische Groninger boer over zijn ervaringen.

Eerste aflevering: Jan Anko Havinga, akkerbouwer in Loppersum, over niet-kerende grondbewerking (NKG).

Ploegen was voor hem een vanzelfsprekendheid. "Je wist niet beter dan dat je na het oogsten een ploeg in de grond zette", vertelt Jan Anko Havinga. Dat veranderde toen hij in 2016 verhuisde naar een boerderij in Loppersum. De vorige eigenaar opende hem de ogen. "Al vier jaar deed hij aan niet-kerende grondbewerking. We gingen ermee door, om te zien of het bevalt." En dat doet het zeker, stelt Havinga vast. Niet-kerende grondbewerking loont, zegt hij. "Op onze NKG-gronden halen we telkens onze beste aardappelopbrengsten, meer dan op gehuurde gronden van agrariërs zonder NKG." Voor de duidelijkheid: Havinga boert gangbaar, niet biologisch en is geen koploper in natuurinclusieve landbouw. Zijn bouwplan: 64 hectare pootaardappelen, 17 hectare uien en 30 hectare granen en gras.

Jan Anko Havinga:

'Op onze NKG-gronden halen we telkens onze beste aardappelopbrengsten.'

BETERE BODEMKWALITEIT

Waar anders een ploeg 28 centimeter grond omkeert, laat Havinga zijn bodem grotendeels ongestoord. Zijn land probeert hij zoveel mogelijk bedekt te houden met gewas of een groenbemester. "De gewasresten, de eierschalen, de mest die we strooien: door niet te ploegen, houden we alles mooi bovenin." NKG leidt volgens hem tot een betere bodemkwaliteit en bodemstructuur. Het organische stofgehalte en het bodemleven ziet hij toenemen. Een schep in de grond levert geheid regenwormen op.

"De wormen verbeteren de waterafvoer. Omdat ze gaten maken, neemt het infiltratievermogen toe. Zowel van droogte als van natte perioden ondervind ik minder last."

MEER MACHINES

Nadelen zijn er ook. Zo heeft hij meer machinerie nodig. Weliswaar geen ploeg om de grond intensief te keren, maar wel vier andere machines: een bouwvoorlichter, een strohark, een klepelbak en een schijvenzaaimachine. "Die heb ik voor NKG moeten aanschaffen. NKG vraagt ook om meer planning. Je moet verder vooruitkijken. Met ploegen kun je altijd een herstart maken: ploeg erin, en je begint opnieuw." Havinga ziet door NKG een licht toenemende onkruiddruk, waardoor hij iets meer chemische bestrijdingsmiddelen moet spuiten. Hij maakt zich zorgen over Roundup, zijn onkruidbestrijdingsmiddel met glyfosaat. "Halen ze Roundup door alle huidige discussies uit de markt, zonder dat een effectief alternatief voorhanden is, dan wordt NKG lastig. Dan gaat de ploeg er weer in."

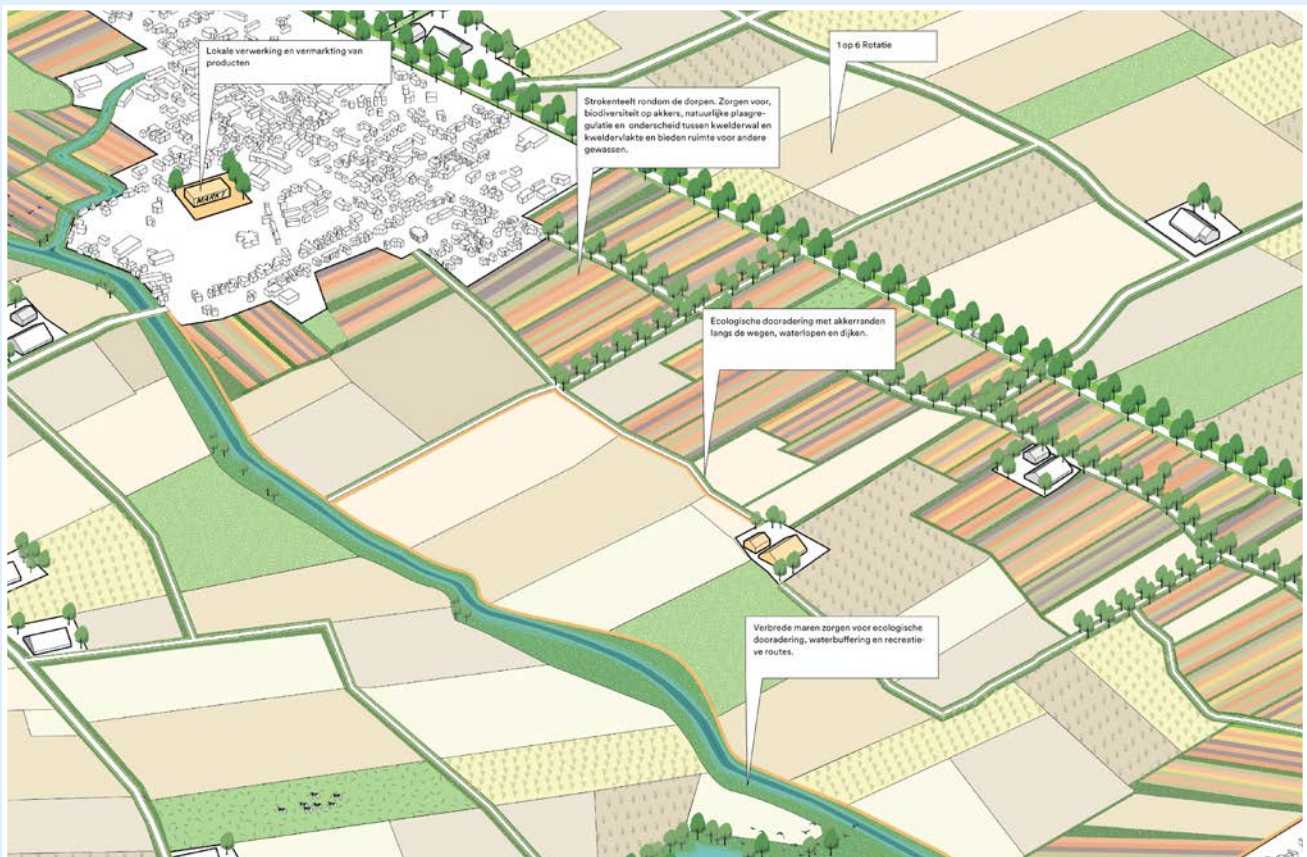
KAT UIT DE BOOM

Kennis over NKG doet Havinga op van een externe adviseur en van zijn

collega's. Hij zit in een NKG-studieclub met 35 Friese en Groningse agrariërs. "We leren van elkaar, bezoeken elkaars bedrijven en wisselen met een appgroep ervaringen uit." Raad hij NKG andere agrariërs aan? "Zeker. Wij hebben eigenlijk alleen positieve ervaringen. Een betere waterafvoer, vertering van plantenreten, verhoging van organische stof en een betere bewerkbaarheid." Havinga staat niet alleen. Om zich heen ziet hij steeds meer NKG-percelen. "Toen we de boerderij kochten toonden veel boeren interesse, maar keken ze de kat uit de boom. Nu zie je dat meer agrariërs delen van hun land niet meer ploegen." ■

Voorbeeld uitwerking kwelderwal uit het adviesrapport

Naar een landschapsinclusieve landbouw in 2050

Landschapsinclusieve landbouw, met een eerlijk boereninkomen in een mooi en gevarieerd buitengebied. Die toekomst schetst het College van Rijksadviseurs voor 2050 als stip op de horizon. Het lijvige rapport ‘New Deal tussen boer en maatschappij’ ontstond in nauwe samenspraak met boeren en andere stakeholders. Wierde & Dijk werkte mee aan één van de drie pilots.

Het roer moet om. Onontkoombaar, noemt Rijksadviseur Berno Strootman de transitie die leidt tot een landschapsinclusieve landbouw. “Veel mensen zijn bezorgd. De grenzen van wat het landschap aankan zijn reeds lang geleden overschreden”, stelt het rapport dat hij begin september aan landbouwminister Carola Schouten overhandigde. Zijn pleidooi: een intelligente, 21e-eeuwse

landbouw die bijdraagt aan een aantrekkelijk, biodivers en cultuurhistorisch landschap. Drie pilots liggen aan het advies ten grondslag, elk op een andere bodem: Krimpenerwaard (veen), Salland (zand) en De Marne (zeeklei). Aan die laatste werkte Attie Bos mee namens Wierde & Dijk. “Ze vroegen mij om een tiental boeren te benaderen voor de werksessies. Zowel leden als niet-leden van Wierde & Dijk, zowel biologische als reguliere boeren.”

Attie Bos:
‘Alle neuzen stonden richting 2050.’

NEUZEN RICHTING 2050

Tijdens drie werksessies – twee vorig najaar in Wehe-den Hoorn en Hornhuizen, de laatste dit voorjaar online

vanwege corona – dachten ze mee over de gewenste Noord-Groningse landbouw in 2050. Ook andere stakeholders, zoals het waterschap en kennisinstellingen, schoven aan. Heel plezierig, ervoer Bos de sessies. De toonzetting beviel haar. Geen wijzende vingers of verwijten, maar constructief en meedenkend. “Er was geen geharrewar. Boeren en andere stakeholders stonden niet tegenover elkaar. Alle neuzen stonden richting 2050.” Het advies is nadrukkelijk geen blauwdruk, zegt Bos. Verzilting, klimaat, bodemkwaliteit, waterkwantiteit, biodiversiteit: dat Noord-Groningen uitdagingen voor de kiezen krijgt, staat buiten kijf. Ook boeren beamen volgens Bos dat er veel gaat veranderen en het roer om moet. Wel maken agrariërs zich zorgen over het verdienmodel.

MEER DIVERSITEIT

Over de titel is Bos te spreken. De term landschapsinclusief bevat haar meer dan natuurinclusief. "Dit is een bijzonder cultuurhistorisch landschap. Met maren, dijken en wierden. Daar hoort een karakteristieke flora en fauna bij. Deze maken ook onderdeel uit van ons cultuurlandschap." Het 2050-perspectief bestaat voor Noord-Groningen uit meerdere onderdelen. Zo staat de *New Deal* het koppelen van akkerbouwers en melkveehouders in een koppelbedrijf voor. Structuren als dijken en maren zorgen tegen die tijd voor een ecologische dooradering. En met waterbuffers en zouttolerante gewassen weet de landbouw zich aan te passen aan de verzilting. Meer variatie, leest Bos erin

terug. "We moeten van monoculturen naar een meer gemengde bedrijfsvoering. Variatie maakt sterker. Dat geldt voor alles: een heel ecosysteem, maar ook een boerenbedrijf. Niet één gewas, zoals nu, maar diversiteit." Het pleidooi voor strokenteelt rondom dorpen krijgt bijval. Bos: "Daarmee houden we de intensieve landbouw verder weg van de dorpen."

HOE NU VERDER?

Over de *New Deal* is Bos te spreken, maar ze vraagt zich wel af: hoe nu verder? "Het advies ligt op het bord van de provincie. Groningen werkt aan een *Regio Deal*. Hopelijk belandt dit advies niet onderaan de stapel. Mijn kast puilt al uit van de natuur- en landschapsvisies

en -plannen waarmee weinig is gedaan. Laten we hopen dat deze *New Deal* wel een zinvolle bijdrage aan het debat en de samenwerking levert." ■

Deelnemers tweede werksessie in Hornhuizen

ADVIESRAPPORT INZIEN

Gebruik deze QR-code om de *New Deal* tussen boer en de maatschappij in te zien. Het advies staat op de site van het College van Rijksadviseurs:
WWW.COLLEGEVANRIJKSADVISEURS.NL

De Nieuwsbrief Wierde & Dijk is een uitgave van de vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer Noord-Groningen.

Redactie: PR-commissie Wierde & Dijk
Beeld: Flux landscape architecture (p.7), Addo van der Eijk, Jan Anko Havinga, Marian van Dongen, Peter Harry Mulder
Tekst en eindredactie: Addo van der Eijk
Vormgeving: Fenatic, Oostwold
Druk: ????

ISSN: 1879-4408

Contactpersonen Wierde & Dijk

Bestuursleden:

Geert Bos, voorzitter	06 12 65 03 31	bos-schutter@online.nl
Aniëla Sirks, secretaris	06 13 50 42 78	info@wierde-en-dijk.nl
Harry Hoving, penningmeester	06 49 60 64 88	hhj.hoving@gmail.com
Piet Glas	0596 55 12 14	pietglas@eikemaheert.nl
Albert-Erik de Winter	06 30 60 57 37	aedewinter@hotmail.com
Marian van Dongen	06 13 57 40 92	bertusenmarian@ziggo.nl

Postadres: Wierde & Dijk, Stedumerweg 28, 9919 TE Loppersum
E: info@wierde-en-dijk.nl W: www.wierde-en-dijk.nl
Secretariaat: Aniëla Sirks, Middelstum